

Το όνειρο της αφύπνισης στο πραγματικό

Στην αρχή της διδασκαλίας του ο Λακάν έθετε το τέλος της ανάλυσης με βάση κάποια τροπικότητα της αφύπνισης: μιλούσε για υποκειμενικοποίηση του θανάτου, ανάληψη του ευνουχισμού, αναγνώριση της επιθυμίας, διάσχιση της φαντασίωσης. Στο τέλος της διδασκαλίας του η αφύπνιση αποκτά καθεστώς πραγματικού, από την άποψη του αδύνατου. «[...] η διανοητική ασθένεια που είναι το ασυνείδητο δεν αφυπνίζεται. Αυτό που ο Φρόιντ ανακοίνωσε και που θέλω να πω, είναι το εξής : δεν υπάρχει σε καμία περίπτωση αφύπνιση»¹, λέει ο Λακάν το 1977.

Για τον Λακάν κάθε λόγος [discours] μολύνεται από τον ύπνο, κάθε λόγος υπνωτίζει, έχει ένα αποτέλεσμα υποβολής. Κάθε λόγος αποκοιμίζει εκτός και αν δεν καταλαβαίνουμε τι λέει. Τότε ξυπνά, αφυπνίζει. Δηλαδή αυτό που αποκοιμίζει είναι το νόημα. Και επειδή ακριβώς είμαστε πάντα μέσα στο νόημα, επειδή πάντα πλέουμε μέσα στο νόημα -και αυτή είναι στην ουσία η διανοητική μας καθυστέρηση- η αφύπνιση γίνεται αδύνατη. Το σημαίνον αποκοιμίζει, το ίδιο και η επιθυμία όπως επίσης και η φαντασίωση. Αν κάτι αποκοιμίζει αυτό είναι το ασυνείδητο, ενώ αυτό που μας αφυπνίζει είναι η ενόρμηση.

Όσο ο Λακάν προχωρά στη διδασκαλία του η αφύπνιση γίνεται όλο και πιο απατηλή. Στην *Λογική της φαντασίωσης* θα πει ότι η αφύπνιση είναι μια σύντομη στιγμή, εκείνη όπου αλλάζουμε κουρτίνα², ενώ στο *RSI* θα παρομοιάσει την αφύπνιση με την αστραπή. «Η αφύπνιση είναι μια αστραπή. Όταν μου συμβαίνει, όχι συχνά, τοποθετείται για μένα – αυτό δεν σημαίνει ότι είναι έτσι για όλο τον κόσμο – στην στιγμή όπου ουσιαστικά βγαίνω από τον ύπνο. Έχω λοιπόν μια σύντομη αστραπή διαύγειας. Δεν διαρκεί βέβαια – επιστρέφω όπως όλος ο κόσμος σε αυτό το όνειρο που ονομάζουμε

¹Lacan J., *L'insu que sait de l'une-bénvue s'aile à mourre*, séminaire XXIV, 1976-1977, ανέκδοτο, 10/5/1977. Σε έναν αυτοσχεδιασμό το 1974 θα πει ότι δεν ξυπνάμε ποτέ γιατί οι επιθυμίες μας συντηρούν τα όνειρα μας. «Χάριν στο συμβολικό, η ολική αφύπνιση είναι ο θάνατος – για το σώμα. Ο βαθύς ύπνος επιτρέπει στο σώμα να αντέχει», (« Improvisation : désir de mort, rêve et réveil »)

²Lacan J., *La logique du fantasme*, séminaire XIV, 1966-1967, ανέκδοτο, 25/1/1967

πραγματικότητα, δηλαδή στους λόγους όπου αποτελώ μέρος και ανάμεσα στους οποίους προσπαθώ με κόπο να διανοίξω το δρόμο στον αναλυτικό λόγο»³.

Είναι στο *Αντίστροφο της ψυχανάλυσης* που θα αναφερθεί εκτενέστερα στο όνειρο και στην αφύπνιση όπως επίσης και στον μύθο του Οιδίποδα ως ένα όνειρο του Φρόιντ. Ένα όνειρο μας ξυπνά ακριβώς την στιγμή που θα μπορούσε να αποκαλύψει την αλήθεια. Ξυπνάμε για να συνεχίσουμε να ονειρευόμαστε όρθιοι. Πρόκειται για μια άμυνα, μια αποφυγή αφύπνισης στο πραγματικό. Στον εφιάλη έχουμε μια πιθανότητα να συναντήσουμε το πραγματικό. Ο εφιάλης, μας πετά στην πραγματικότητα για να μπορέσουμε να ξεχάσουμε το πραγματικό που συναντήσαμε και να συνεχίσουμε να ονειρευόμαστε με τα μάτια ανοικτά. Το πραγματικό το συναντούμε επίσης και στο άγχος, το οποίο ξυπνά το σώμα. Το άγχος ως αυτό που δεν εξαπατά, είναι επίσης ένα εργαλείο αφύπνισης, ένας μπούσουλας που υποδुकνεί το πραγματικό.

Μέσα από τον μύθο του Οιδίποδα ως ένα όνειρο του Φρόιντ, ο Λακάν θα αναφερθεί στον αναλυτή. Αναφέρεται στο όνειρο του Φρόιντ επειδή πιστεύει ότι ο αναλυτής θα έπρεπε, κατά τη γνώμη του, «να αποκολληθεί λιγάκι από το επίπεδο του ονείρου»⁴. Είναι αυτή η διάσταση της επιθυμίας του αναλυτή που με ενδιαφέρει εδώ. Η επιθυμία αφύπνισης είναι η επιθυμία του αναλυτή, μας λέει ο Μιλέρ. Δεν πρόκειται για μια επιθυμία γνώσης αφού και η γνώση δεν αποτελεί αφύπνιση, αλλά όνειρο. Στο πραγματικό δεν υπάρχει γνώση. Η γνώση δεν είναι παρά μια αερολογία πάνω σε ένα πραγματικό αποστερημένο από κάθε υποτιθέμενη γνώση.

Το ζήτημα για τον Μιλέρ την δεκατία του 80 είναι «να μάθουμε αν είναι ένα ιδανικό για την ψυχανάλυση να αποκοιμίζει –να αποκοιμίζει το σύμπτωμα στην προκειμένη»⁵. Παραθέτει ένα διάλογο ανάμεσα στον Montesquieu και την κυρία του Chatelet, όπου ο Montesquieu της επισημάνει ότι εμποδίζει τον εαυτό της να κοιμηθεί για να μάθει φιλοσοφία ενώ θα έπρεπε να μελετά

³Lacan J., *RSI, séminaire XXII, 1974-1975, ανέκδοτο, 11/2/1975*

⁴Lacan J., *Le séminaire livre XVII (1969-1970), L'envers de la psychanalyse, Paris : Seuil, 1991, σ. 148*

⁵Miller J.-A., « Réveil », *Ornicar ?*, n° 22/23, σ.50

φιλοσοφία για να μάθει να κοιμάται. Η ψυχανάλυση μαθαίνει σε ένα υποκείμενο να κοιμάται ή να ξυπνά;

Από την μια, ικανοποιεί την επιθυμία για ύπνο ενός υποκειμένου ενοχλημένου από το πραγματικό του σύμπτωμα. Από την άλλη, οι σύντομες συνεδρίες εμπνέουν στον αναλυόμενο μια αδημονία, μια επιθυμία για αφύπνιση. Όντως, όταν η συνεδρία τελειώνει σε προκαθορισμένη ώρα χάνει την δυνατότητα της για αφύπνιση. Ο Μιλέρ θεωρεί την αφύπνιση ως σκοπό της αναλυτικής συνεδρίας: «όχι ότι παύει το σύμπτωμα, που δεν σταματά να γράφεται, αλλά αναδύεται το πραγματικό που δεν σταματά να μην γράφεται»⁶.

Τονίζει όμως ότι θα πρέπει γρήγορα να διορθώσουμε αυτές τις διατυπώσεις εφόσον η αφύπνιση στο πραγματικό είναι αδύνατη. Η φυσική κατάσταση του ανθρώπου είναι να κοιμάται. Για τον Λακάν «περνάμε τον καιρό μας κάνοντας όνειρα, δεν ονειρευόμαστε μόνο όταν κοιμόμαστε. Το ασυνείδητο είναι ακριβώς η υπόθεση ότι δεν ονειρευόμαστε μόνο όταν κοιμόμαστε»⁷.

Πρέπει λοιπόν να είμαστε προσεκτικοί με τους κοιμώμενους και να μην τους ξυπνάμε. Αυτό που τονίζει ο Λακάν είναι ότι ο αναλυτής παρεμβαίνει ακριβώς επειδή ο αναλυόμενος ονειρεύεται. Το ζήτημα όμως είναι να τον ξυπνήσει; Μα, απαντά ο Λακάν, ο αναλυόμενος δεν το θέλει σε καμία περίπτωση, «ονειρεύεται, δηλαδή επιμένει στην ιδιαιτερότητα του συμπτώματος του»⁸.

Η επιθυμία αφύπνισης είναι η επιθυμία του αναλυτή ως αυτού που δεν ταυτίζεται με το υποκείμενο που υποτίθεται στη γνώση, δηλαδή με ένα αποτέλεσμα νοήματος, αλλά με αυτόν που βεβαιώνει με την παρουσία του, «βεβαιώνει με την παρουσία του την συνάντηση με το πραγματικό»⁹. Μια ψυχαναλυτική συνεδρία έχει ως λειτουργία να υπογραμμίσει την αποτυχημένη συνάντηση με το πραγματικό, αυτή που διαδραματίζεται μεταξύ ονείρου και αφύπνισης.

Ο Μιλέρ χαρακτηρίζει την επιθυμία αφύπνισης στο πραγματικό μαζοχιστική, αφού στο πραγματικό δεν υπάρχει παρά μόνο σύμπτωμα. «Αγάπα το

⁶ Στο ίδιο., σ.51

⁷ Lacan J., *Le moment de conclure*, séminaire XXV, 1977-1978, ανέκδοτο, 15/11/1977.

⁸ Lacan J., « Le rêve d'Aristote », Διάλεξη στην Ένωση, 1978.

⁹ Miller J.-A., « Réveil », ό.π., σ.51.

σύμπτωμα σου σαν το εαυτό σου. Ίσα που τολμώ να εκφράσω αυτή την εντολή, λέει ο Μιλέρ. Είναι εντούτοις, μου φαίνεται, η έκβαση που προτείνεται σε έναν λόγο που δεν θα ήταν προσπονητός»¹⁰.

Σε ποιο βαθμό μια αφύπνιση είναι δυνατή; «Είναι ίσως στο επίπεδο του Ενός μέσω της ταύτισης στο σύνθωμα που η αφύπνιση θα μπορούσε να σταματήσει να μην γράφεται»¹¹. Στο τέλος της διδασκαλίας του ο Λακάν προσδοκεί σε ένα καινούριο σημαίνον που δεν θα είχε κανενός είδους νόημα και που θα μας άνοιγε το δρόμο στο πραγματικό. Ένα τέτοιο σημαίνον που δεν θα ήταν μολυσμένο από τον ύπνο, θα προκαλούσε μια αφύπνιση.

Ο Μιλέρ τοποθετεί το πέρασμα τη στιγμή που περνάμε από το ασυνείδητο στο Αυτό. Αν τοποθετήσουμε στο Αυτό τις εννομήσεις και το πραγματικό, και στο ασυνείδητο την απώθηση και το όνειρο, δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι η στιγμή του περάσματος είναι μια στιγμή αφύπνισης;

Πέρα από την έλλειψη του είναι, μετά το ξεφούσκωμα της επιθυμίας, το ξεθώριασμα του νοήματος, υπάρχει η απόλαυση. «Το επέκεινα του περάσματος έχει να κάνει με το σωματοσυμβάν δηλαδή με την απόλαυση που διατηρείται πέραν από την επίλυση της επιθυμίας. Αυτή η απόλαυση διατηρείται πέραν του πατέρα, του πατέρα του οιδιπόδειου και του νοήματος που προτείνει για να επιλυθεί»¹². Είναι η αδιαφανής απόλαυση που αποκλείει το νόημα, όπως αναφέρει ο Λακάν στο γραπτό του *Τζόυς το σύμπτωμα*. Και όπως λέει «δεν υπάρχει αφύπνιση παρά μόνο από αυτή την απόλαυση»¹³.

Είναι σε αυτή την προοπτική που ο Μιλέρ μας προτείνει να επικεντρώσουμε την κλινική μας στην αποσυναρμολόγηση της άμυνας απέναντι στο πραγματικό. Πρέπει να ταραξουμε την άμυνα ενάντια στο πραγματικό. Η ψυχανάλυση διεξάγονταν κάποτε στο επίπεδο της απώθησης και της ερμηνείας της, χάριν στο υποκείμενο που υποτίθεται στη γνώση. Πρόκειται εφεξής να διερευνήσουμε την διάσταση του πραγματικού χωρίς νόμο και εκτός νοήματος. Αυτό δεν είναι χωρίς επίπτωση στην επιθυμία του αναλυτή η

¹⁰ Στο ίδιο., σ.53

¹¹ Miller J.-A., *Le tout dernier Lacan*, μαθήματα 2006-2007, ανέκδοτα, 14/3/2007

¹² Miller J.-A., *Etre et Un*, μαθήματα 2011, ανέκδοτα, 18/5/ 2011

¹³ Lacan J., *Autres Écrits*, Παρίσι, Seuil, 2001, σ.570.

οποία ορίζεται πλέον ως «μια επιθυμία να αγγίξει το πραγματικό, να μειώσει τον Άλλο στο πραγματικό του και να τον απελευθερώσει από το νόημα»¹⁴.

¹⁴ Miller J.-A., « Le réel au XXIe siècle », *La Cause du désir*, n° 82, 2012, σ.94